

سواد رسانه‌ای و بصری دو بال یکدیگر در کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای

از منظر بصری قابل ارتقا است. از مهم‌ترین ویژگی‌های کتاب تفکر و سواد بصری، مسئله‌محور بودن آن است که آموزش مبتنی بر فعالیت‌ها و بررسی و جست‌وجو در قالب یک چالش فردی و گروهی را دنبال می‌کند و دستاورد آن، یادگیری به‌انکای تفکر است. این کتاب، علی‌رغم ظاهر ساده‌ای که دارد، ماهیت واقعی و کارکرد اصلی خود را در فعالیت‌های انفرادی و گروهی به‌منصه ظهور می‌رساند.

تصویر شماره ۲ |

تصویر شماره ۱ |

سیستم یادگیری در این کتاب متفاوت از سایر کتاب‌های درسی است و یادگیری همراه با عطش آموزش و مبتنی بر نیاز را در پیش گرفته و در همین چارچوب نیز جدی‌ترین و مهم‌ترین مفاهیم را به ساده‌ترین شکل ممکن به دانش‌آموزان یاد می‌دهد.

اراده و عزم راسخ برای آموزش سواد رسانه‌ای در نظام آموزش و پرورش ایران از سال ۱۳۹۴ پدید آمده و هسته مرکزی آن در گروه تفکر دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری در حالی شکل گرفته که از جمله افراد کلیدی و اثرگذار در این مسیر دکتر میترا دانشور و سیدغلامرضا فلسفی هستند. سایر مؤلفان نیز، و دیگر همکاران در این حوزه، به تدریج به این مقوله اضافه شده و افتخار همکاری یافته‌اند. آنچه ارزشمند و قابل‌ستایش است، شکل‌گیری دغدغه‌ی نیاز سواد رسانه‌ای در نظام آموزش و پرورش است و دیگر نکته مهم آن، درک پیوند سواد بصری و رسانه‌ای (گرچه به صورت حدقلی) در این کتاب است.

از نکات حائز اهمیت در مسیر تدوین این کتاب، اخذ آرای اساتید صاحب‌نام و صاحب‌نظران عرصه ارتباطات و فعالان حوزه سواد رسانه‌ای، بررسی سواد رسانه‌ای در سایر کشورها، نظرخواهی از دانش‌آموزان و... و در نهایت، انتخاب رویکردی بومی در این مورد در کشور است.

در حوزه سواد بصری در این کتاب، دانش‌آموزان ابتدا با برخی مبانی هنرهای تجسمی آشنا می‌شوند و بعد به این درک می‌رسند که از همین اصول ساده چطور در انواع تبلیغات و دیگر قالب‌های ارائه پیام استفاده می‌شود.

به عنوان مثال، بر اساس قانونی ساده در مبانی هنرهای تجسمی، نقطه در وسط بالایی کادر القایی از سبکی دارد. دانش‌آموز پس از درک این مفهوم، در یک مثال متوجه می‌شود که همین قانون ساده چطور به کار می‌آید. مثلاً، می‌بیند که یک برند تولید نوشابه در جهان برای تبلیغ نوشابه‌های سبک خود، به جای چین جعبه‌های نوشابه در پایین کادر، جعبه‌ها را بالای کادر قرار داده تا القایی از سبکی نوشابه‌هاش داشته باشد. (تصویر شماره ۱)

مثالی دیگر، دانش‌آموز می‌آموزد که حرکت خط عمودی از پایین به بالا، القایی از صعود به سوی آسمان و سبکی و پرواز دارد و همین را با تبلیغات مشابه آن انطباق می‌دهد و درک می‌کند که طراحان آگهی‌ها به باری همین اصول ساده بصری، به راحتی القائاتی در چارچوب اهداف خود به مخاطبان‌شان دارند. (تصویر شماره ۲) از نکات جالب این کتاب این است که بخش پایانی آن، با درک اهمیت سواد رسانه‌ای و بصری، از دانش‌آموزان می‌خواهد تا در پایان کتاب آموخته‌های خود را با والدین و اطرافیان‌شان به اشتراک بگذارند و در عمل، در نهضتی ملی شرکت کنند. همواره انتظار این بوده که یادگیری از بالا به پایین باشد و باز در یک ساختار شکنی جذاب در این کتاب قشر نوجوان، به مثابه پیش‌قروان نهضت سواد رسانه‌ای و بصری، آموخته‌های‌شان را به دیگران هدیه می‌کنند.

یک واقعیت مسلم وجود دارد که هیچ دیکته‌ای بی‌غلط نیست. این کتاب نیز از این مهم مستثنی نخواهد بود. بیش از خود کتاب و ماهیت و آموزش‌هایش، نفس این اتفاق مبارک و ارزشمند است که خود جای تقدیر دارد.

از هم‌اکنون، کار ارزیابی این کتاب آغاز شده و مقدمات کار برای بازبینی و اصلاح کتاب شروع شده است که همه این اتفاق‌ها، از تفکری عمیق پشت کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای حکایت دارند.

امید که این کتاب (با همه کاستی‌های احتمالی آن که قابل رفع و اصلاح است) مبنایی برای آموزش، توسعه و اشاعه سواد رسانه‌ای و بصری در ایران عزیز باشد.

شاید روزگاری مهم‌ترین دغدغه جهان بشری و دولت‌ها، سوادآموزی و کمک به افزایش سواد خواندن و نوشتن در افراد بود، ولی اکنون با تحولات حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، داشتن دیگر سوادها به دغدغه اصلی در کشورهای مختلف جهان تبدیل شده است.

مریم سلیمی
مدرس دانشگاه سوره
و پژوهشگر ارتباطی
و تصویری

واقعیت این است که بشر امروز به انواعی از سوادها، همچون سواد رسانه‌ای، سواد کامپیوتری، سواد اطلاعاتی، سواد تحلیلی، سواد فناوری، سواد بصری، سواد فرهنگی، سواد بوم‌شناختی، سواد عاطفی، سواد مالی، سواد کارکردی، سواد سلامتی، سواد سلامتی روانی، سواد عددی، سواد نژادی، سواد علمی و... نیازمند است.

درک نیاز و اهمیت انواع سوادها، نشانگر وسعت نیاز انسان‌ها در دنیای امروز و ضرورت و خیز و شتاب بیشتر برای یادگیری و فراگیری آن‌ها برای انطباق هرچه بهتر با دنیای اطراف و محیط پیرامون و همگامی با تحولات روز است.

هر یک از سوادها، این توان را به افراد می‌دهد تا در حوزه‌ای که مبانی و اصول آن را می‌آموزند متفاوت از گذشته، با آگاهی و مدیریت ذهنی و رفتاری لازم عمل کنند و به درکی نوین از جهانی جدید که در پیچه‌های آن به روی‌شان باز شده دست یابند. آنچه در شرایط فعلی مهم است، درک اهمیت این سوادها و یادگیری و اشاعه هر یک از آن‌هاست.

یکی از این سوادها که امروز به یک دغدغه در ایران، به ویژه نظام آموزش و پرورش تبدیل شده، «سواد رسانه‌ای» است. دکتر شکرخواه (از صاحب‌نظران حوزه ارتباطات) سواد رسانه‌ای را یک رژیم مصرف می‌داند. «سواد رسانه‌ای مثل یک رژیم غذایی است که هوشمندانه مراقب است که چه موادی مناسب هستند و چه موادی مضر، چه چیزی را باید مصرف کرد و چه چیزی را نه، یا اینکه میزان مصرف هر ماده بر چه مبنایی باید استوار باشد. سواد رسانه‌ای می‌تواند به مخاطبان رسانه‌ها بیاموزد که از حالت انفعالی و مصرفی خارج و به معادله متقابل و فعالانه‌ای وارد شوند که در نهایت، به نفع خود آنان باشد. به دیگر سخن، سواد رسانه‌ای کمک می‌کند تا از سفره رسانه‌ها به‌گونه‌ای هوشمندانه و مفید بهره‌مند شویم».

سواد رسانه‌ای گرچه توان و مهارت این رژیم مصرف را به سوادآموزانش می‌دهد، برای رعایت هرچه بهتر این رژیم، به طور خاص در حوزه بصری نیاز به سواد دیگری است که می‌توان آن را مکملی برای سواد رسانه‌ای دانست که آن را «سواد بصری» نامیده‌اند.

در یک تعریف مختصر از سواد بصری، آن را «مهارت فهم و ترجمه تصویر» می‌دانند و بسیاری از متخصصان، گستره آن را فراتر از سواد رسانه‌ای ترسیم کرده‌اند، به طوری که معتقدند سواد بصری، سواد رسانه‌ای را نیز دربرمی‌گیرد، چرا که این سواد، تعاملات انسانی و ارتباطات غیر کلامی را در چارچوب خود جای داده است و بسیاری از مفاهیم را که در ارتباطات روزانه از طریق حالات صورت، دست‌ها و بدن به فرد مقابل منتقل می‌شود نیز قابل بررسی و تحلیل کرده است.

این نگاه به سواد بصری و رسانه‌ای، به مثابه دو بال پرواز در عرصه فهم و ترجمه محتوا، اعم از بصری و نوشتاری، این فرصت را در نظام آموزش و پرورش ایران ایجاد کرده که در بخشی از کتاب و سی‌دی‌های آموزشی مرتبط آن در کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای پایه دهم دوره متوسطه، بحث سواد بصری و رسانه‌ای توأمان مورد توجه قرار گیرد.

کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای، این مزیت را نسبت به سایر کتاب‌های درسی و غیردرسی مشابه دارد که از سواد بصری و رسانه‌ای، به شکل مکمل یکدیگر بهره می‌گیرد و در یک دوره آموزش، هر دو توان را به دانش‌آموزان آموزش می‌دهد.

البته موضوع سواد بصری در مراحل پایانی کار کتاب در قالب یکی از ملحقات دیداری و در آموزش به مدرسان به کتاب اضافه شد. بنابراین، این کتاب در گام اول انتشار خود به لحاظ بصری، فرصت این انطباق را نیافت و قطعاً در گام‌های بعدی

سواد بصری
«مهارت فهم و ترجمه تصویر»
است و بسیاری از متخصصان گستره آن را فراتر از سواد رسانه‌ای ترسیم کرده‌اند